

Mirosław Walawski

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Towaroznawstwa, Katedra
Koniunktury Gospodarczej
miroslaw.walawski@ue.poznan.pl

STABILIZACJA MAKROEKONOMICZNA GOSPODARKI ROSYJSKIEJ W LATACH 1997-2012

Streszczenie: Wszystkie gospodarki światowe stoją przed wyzwaniem, jakim jest utrzymanie stabilizacji makroekonomicznej. W przypadku gospodarek postsocjalistycznych pojęcie to nabiera nowego znaczenia w okresie transformacji. Praktyka pokazuje, że w tak dynamicznie zmieniających się warunkach przebudowy gospodarki osiągnięcie odpowiedniego poziomu stabilizacji gospodarki nie jest łatwe. Problem polega na znalezieniu optymalnych zależności między czynnikami determinującymi stabilizację makroekonomiczną.

Gospodarka rosyjska na początku lat 90. XX wieku zetknęła się z nowymi warunkami i z koniecznością adaptacji do nowej rzeczywistości. Właśnie jednym z trzech elementów transformacji była stabilizacja. Głównym celem artykułu jest analiza procesu stabilizacji makroekonomicznej gospodarki rosyjskiej w latach 1997–2012. Autor w niniejszym artykule wykorzystał metodę pięciokąta stabilizacji makroekonomicznej (PSM), która pozwoliła na wyznaczenia wskaźnika stabilizacji oraz dokonanie analizy przebiegu procesu. Celem artykułu jest ocena działań w zakresie stabilizacji makroekonomicznej w analizowanym okresie badawczym. W artykule podjęto próbę weryfikacji hipotezy, że właściwa koordynacja polityki gospodarczej prowadzi do osiągnięcia wysokiego poziomu stabilizacji makroekonomicznej.

Słowa kluczowe: stabilizacja makroekonomiczna, gospodarka Rosji, pięciokąt stabilizacji makroekonomicznej.

Klasyfikacja JEL: E63.

MACROECONOMIC STABILIZATION OF THE RUSSIAN ECONOMY DURING THE YEARS 1997-2012

Abstract: All the world's economies face the challenge of maintaining macroeconomic stability. In the case of post-socialist economies, the concept takes on a new meaning in terms of the transition period. Experience shows that when rebuilding the economy in such rapidly changing conditions, achieving an appropriate level of stabilization in the economy is not easy. The problem is finding the optimal relationship between the determinants of macroeconomic stability. In the early 1990s the Russian economy found itself facing new conditions and needed to adapt the entire economy to this new reality. One of the three elements of the transition is stabilization. The main objective of this paper is to analyse the process of macroeconomic stabilization for the Russian economy in 1997-2012. In this article the author uses the method of the macroeconomic stabilization pentagon (PSM), which made it possible to determine the stabilisation rate as well as analysing the process. The aim of the article is to assess the measures taken in terms of macroeconomic stabilization during the period analysed as well as attempting to verify the hypothesis that the proper coordination of economic policies leads to achieving a high level of macroeconomic stabilisation.

Keywords: macroeconomic stabilization, Russian economy, macroeconomic stabilization pentagon.

Wstęp

Wśród celów prowadzonej przez państwo polityki gospodarczej można wyróżnić cele związane z postępującym procesem gospodarowania, a dokładniej z ingerowaniem państwa w ten proces. Do grupy tej zalicza się cele związane ze stabilizacją makroekonomiczną [Barczyk 2004, s. 13]. Uważa się, że polityka stabilizacyjna, którą realizują organy państwowe, jest jedną z najważniejszych realizowanych w gospodarce rynkowej. Celem polityki stabilizacji jest osiągnięcie równowagi w skali makroekonomicznej, tzn. zapewnienie równowagi między popytem efektywnym a podażą globalną, zachowując jednocześnie równowagę cząstkową. Cele obejmują również zapobieganie skutkom kumulacyjnych procesów w gospodarce – zarówno utrzymanie wysokiej stopy wzrostu gospodarczego, jak i zapobieganie występowaniu głębokich kryzysów, a także oddziaływanie na dynamikę wzrostu i proporcję podaży czynników produkcji. Odnosząc wyżej wymienione cele do rzeczywistości gospodarczej, zadaniem polityki stabilizacji jest w warunkach wysokiej dynamiki wzrostu gospodarczego osiągnięcie stabilizacji cen, wysokiego poziomu zatrudnienia

oraz równowagi w kontaktach z zagranicą. Ponadto w literaturze wymienia się dodatkowe zadanie polityki stabilizacji, tj. tworzenie i sprawiedliwy podział dochodu narodowego i kapitału dla społeczeństwa, jednak jest on trudny do skwantyfikowania. [Barczyk i Kowalczyk 1994, s. 15-16]. Należy podkreślić, że stabilizacja może mieć charakter zarówno wewnętrzny, jak i zewnętrzny, jednak w pełnym znaczeniu tego pojęcia musi zostać zachowana trwała równowaga zarówno wewnętrzna, jak i zewnętrzna [Lutkowski 1995, s. 942].

Metoda analizy

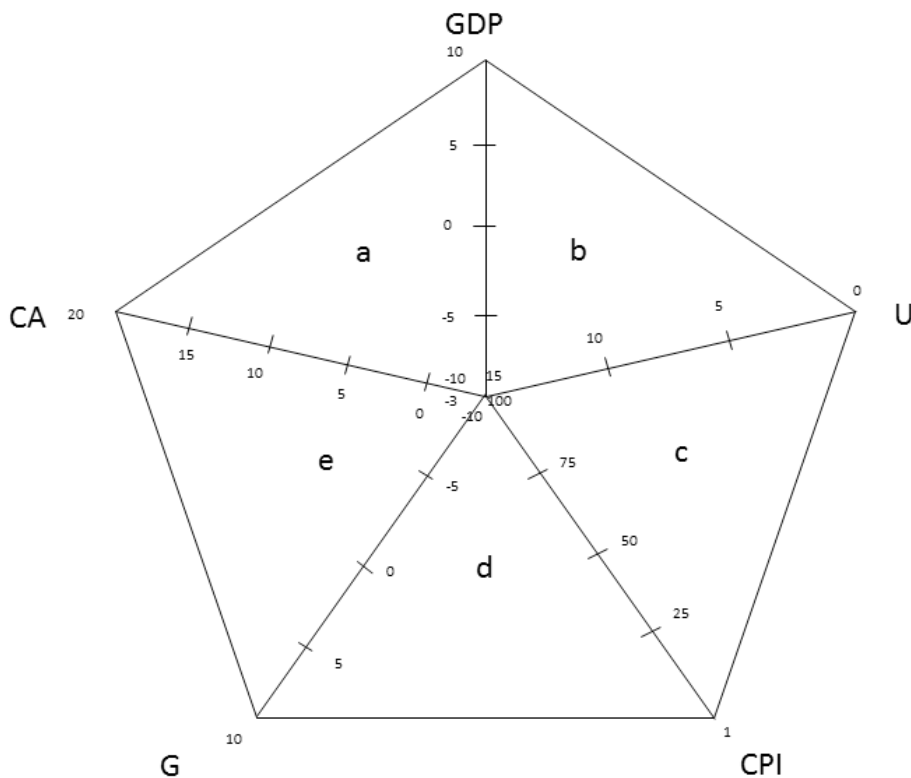
W części empirycznej wykorzystano model pięciokąta stabilizacji makroekonomicznej – PSM¹ dla wyznaczenia wskaźnika obrazującego poziom stabilizacji gospodarczej. Metoda ta bazuje na idei „magicznego czworokąta” (*magic quadrangle*) przedstawiającego osiągnięcia w realizacji czterech celów polityki gospodarczej, tj. szybki wzrost, pełne zatrudnienie, niska inflacja oraz równowaga zewnętrzna. Tę metodę analizy kondycji gospodarki opracowali A.W. Phillips i R. Mundell [Rapacki i Matkowski 2003, s. 29]. Koncepcja PSM została stworzona w Instytucie Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego w 1990 roku. Model ten wykorzystuje pięć wskaźników makroekonomicznych i są nimi:

- stopa wzrostu PKB (GDP),
- stopa bezrobocia (U),
- stopa inflacji (CPI) – wskaźnik cen konsumpcyjnych,
- stosunek salda budżetu do PKB wyrażonego w procentach (G),
- stosunek salda rachunku obrotów bieżących do PKB wyrażonego w procentach (CA).

Na wierzchołkach pięciokąta znajdują się wyskalowane poszczególne wskaźniki wykorzystywane do analizy. Jednocześnie im dalej dany punkt znajduje się od środka pięciokąta, tym sytuacja w danym obszarze jest lepsza. Należy podkreślić, że w zależności od czynnika, należy zastosować skalę rosnącą bądź malejącą, zapoczątkowaną od 0 bądź od wartości ujemnych czy też dodatnich². W związku z tym zależność jest następująca im większe jest

¹ Zakłada się, że niedobór nie występuje $SH=0$

² Wartości skraje, tj. minimalne i maksymalne są determinowane danymi statystycznymi. W przypadku stopy bezrobocia czy też inflacji stosuje się skalę malejącą, która dąży do 0, a w przypadku stopy wzrostu PKB, salda budżetu czy też salda obrotów bieżących stosuje się skalę rosnącą, zazwyczaj przyjmującą ujemne wartości minimalne.

Rysunek 1. Pięciokąt stabilizacji makroekonomicznej

Źródło: Opracowano na podstawie: G.W. Kołodko [1993, s. 48]

pole PSM tym można mówić o lepszej sytuacji w zakresie stabilizacji makroekonomicznej. Pięciokąt jest zbudowany z pięciu trójkątów:

- trójkąt a dotyczy strefy realnej, wyznaczony przez tempo zmian PKB i stopę bezrobocia,
- trójkąt b to trójkąt stagflacji (lub slumpflacji), ograniczony przez stopę bezrobocia i stopę inflacji,
- trójkąt c to trójkąt inflacji i budżetu, wyznaczony przez stopę inflacji i saldo budżetu,
- trójkąt d to trójkąt równowagi finansowej, którego rozmiary determinuje saldo budżetu i saldo obrotów bieżących,
- trójkąt e to trójkąt sektora zewnętrznego, wyznaczony przez saldo obrotów bieżących i dynamikę PKB.

W przypadku zmiany jakiegokolwiek pola trójkąta zmianie ulega pole całego pięciokąta, przy czym istnieje zależność: powiększenie pola PSM informuje o polepszeniu się sytuacji w zakresie stabilizacji makroekonomicznej

i odwrotnie, zmniejszenie oznacza pogorszenie. Z matematycznego punktu widzenia obszar PSM można wyznaczyć wzorem:

$$PSM = [(\Delta GDP \cdot U) + (U \cdot CPI) + (CPI \cdot G) + (G + CA) + (CA + \Delta GDP) \cdot k],$$

gdzie:

$$k = \frac{1}{2} \sin 72^\circ,$$

k jest stałym współczynnikiem o wartości 0,475, stanowiącym połowę sinusa kąta znajdującego się przy centralnym wierzchołku każdego ze składowych trójkątów. Z założenia kąt ten stanowi 72° , tj. piątą część kąta pełnego. Optymalnym stanem w gospodarce byłaby sytuacja, dla której $PSM = 1$ ³. Jednak w praktyce nie jest to możliwe do osiągnięcia [Kołodko 1993, s. 49-54].

W wykorzystywanej metodzie możliwe jest pogrupowanie pól⁴ stabilizacji makroekonomicznej (PSM) na grupę zależną od czynników wewnętrznych, są nimi pola trójkątów a , b i c (dalej określane jako PSM1). Od czynników zewnętrznych zaś zależy pole trójkątów d i e (dalej określane jako PSM2). Suma PSM1 i PSM2 stanowi wartość wskaźnika PSM ($PSM = PSM1 + PSM2$). Metoda PSM pozwala na wyciągnięcie wniosków dotyczących kierunku stabilizacji bądź destabilizacji oraz dynamiki tych zmian. Dzięki wyodrębnieniu dwóch składowych, tj. PSM1 i PSM2, istnieje możliwość zlokalizowania obszarów determinujących postępujący proces stabilizacji bądź destabilizacji [Misala i Siek 2006, s. 114-116].

Analiza danych empirycznych

Dane statystyczne użyte do wyliczenia wskaźnika PSM (patrz tabela 1) pochodzą z różnych źródeł krajowych, takich jak: Rosyjski Urząd Statystyczny (Rosstat), Ministerstwo Skarbu Państwa FR, Bank Centralny Rosji oraz międzynarodowych instytucji finansowych, takich jak: Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Dobór źródła danych i zakres czasowy analizy był podyktowany dostępnością opublikowanych danych koniecznych do wyznaczenia wskaźnika PSM. Ponadto rok 1997 poprzedzał początek kryzysu finansowego w Rosji, który również swoim zasięgiem objął wiele gospodarek postsocjalistycznych, będących ściśle powiązanych z gospodarką rosyjską.

³ Każdy z trójkątów ma pole powierzchni równe 0,2 ($5 \cdot 0,2 = 1$).

⁴ Należy mówić o wskaźnikach tworzących pola.

Tabela 1. Zestawienie wybranych wskaźników makroekonomicznych dla gospodarki rosyjskiej w latach 1997-2012

Rok	Wskaźnik				
	PKB ^a	bezrobocie ^b	inflacja ^c	udział salda budżetu w PKB ^d	udział salda obrotów bieżących w PKB ^e
1997	1,40	10,82	11,03	-5,46	-0,2
1998	-5,30	11,88	84,43	-5,91	0,07
1999	6,40	13,03	36,53	-0,92	12,63
2000	10,00	10,73	20,18	1,88	18,01
2001	5,09	9,08	18,58	2,96	11,08
2002	4,74	7,98	15,06	0,90	8,44
2003	7,30	8,33	11,99	1,32	8,21
2004	7,18	8,13	11,73	4,47	10,07
2005	6,38	7,58	10,92	8,14	11,06
2006	8,15	7,20	9,00	8,36	9,30
2007	8,54	6,13	11,87	5,98	5,55
2008	5,25	6,20	13,28	4,88	6,24
2009	-7,82	8,37	8,80	-6,31	4,09
2010	4,50	7,48	6,78	-3,42	4,43
2011	4,29	6,63	6,10	1,54	5,13
2012	3,44	5,45	6,57	0,42	3,58

^aBank Światowy, dane roczne, na koniec grudnia; ^bMiędzynarodowy Fundusz Walutowy; ^cRosstat, poprzedni grudzień =100; ^dMinisterstwo Skarbu Państwa, budżet skonsolidowany, w przypadku deficytu znak „-”, a dodatniego salda „+”, rok do roku, obliczenia własne. PKB przyjęte do wyliczeń – źródło: Rosstat; ^eBank Centralny Rosji, dane roczne, na koniec grudnia. PKB przyjęte do wyliczeń – źródło: CEIC Generate.

Źródło: Dane pobrane z bazy danych CEIC Data w okresie październik-listopad 2013, <http://150.254.220.12/han/CEICnowy/webcdm.ceicdata.com/cdmWeb/dataManager.html?languageCode=en>

Analizując zawarte w tabeli 1 wskaźniki makroekonomiczne, można założyć, że gospodarka rosyjska w badanym okresie rozwijała się w różnym tempie. Średni wzrost PKB w latach 1997-2012 utrzymywał się na poziomie 4,35% wzrostu w skali roku. Zarówno lata 1998 i 2009 były dla gospodarki okresem dużych spadków dynamiki PKB, odpowiednio o - 5,30 i - 7,82% w stosunku do roku poprzedniego. W analizowanym przedziale czasowym również można wyróżnić lata: 2000, 2006, 2007, kiedy to gospodarka rosyjska rozwijała się w rekordowym tempie – nawet do 10% w skali roku. Tak intensywny rozwój gospodarki zawdzięcza się dobrej koniunkturze na światowych rynkach surowcowo-energetycznych. Zaskakujący jest fakt, że gospodarka rosyjska charakteryzuje się niskim poziomem bezrobocia w ostatnich latach,

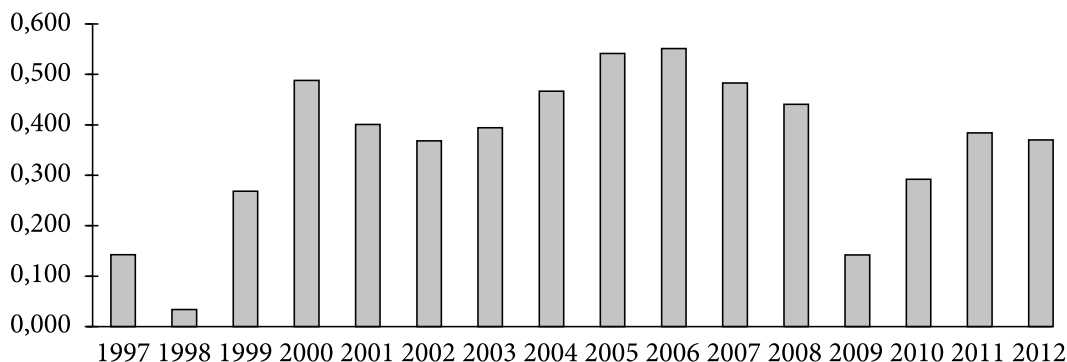
co bez wątpienia jest wynikiem dynamicznego rozwoju gospodarczego. Na tle krajów UE wynik ten jest imponujący, jednak nie bez znaczenia dla tak niskiego poziomu bezrobocia jest celowe działanie władz ukierunkowane na sztuczne utrzymywanie niskiego poziomu bezrobocia poprzez metody przystosowawcze, takie jak: obniżenie poziomu wynagrodzenia, wprowadzenie niepełnego wymiaru czasu pracy czy też urlopy bezpłatne [Bezrobocie 2010]. Analizując tempo wzrostu inflacji w gospodarce rosyjskiej, można zauważyć, że stanowi ona spory problem, gdyż notowała w analizowanym okresie nawet wartości dwucyfrowe⁵. W ostatnich latach udało się obniżyć poziom inflacji do poziomu 6,57, tj. najniższego poziomu od początku transformacji. W latach 90. XX wieku gospodarka rosyjska systematycznie notowała deficyt budżetowy, wahający się w przedziale od – 9,50 do – 0,92% PKB. Począwszy od roku 2000 saldo budżetu notuje nadwyżki sięgające nawet 8,36% PKB w roku 2006. Wieloletnia nadwyżka była spowodowana rosnącymi cenami na surowce energetyczne⁶ i wzrostem ich eksportu. Wyjątek stanowią jedynie lata 2009 i 2010, gdy rząd musiał się pogodzić z niewielkim deficytem. Saldo obrotów bieżących w analizowanym przedziale czasowym również rejestrowało rekordowe nadwyżki sięgające nawet 18,1% PKB w roku 2000.

Kryzys transformacyjny (1992-1996), który był wynikiem kilku składowych, tj. przestarzałej struktury gospodarki, braku stabilności politycznej, braku konsekwencji w przeprowadzanych reformach, braku sprzyjającego klimatu międzynarodowego, sprawił, że osiągnięcie wysokiego poziomu stabilizacji makroekonomicznej było trudne. Kryzys finansowy, jaki dotknął Rosję w roku 1998, był czynnikiem motywującym do podjęcia programu stabilizacyjnego opartego na zmianach w zakresie polityki fiskalnej i monetarnej [Davydzenka 2012, s. 234]. W połączeniu ze sprzyjającą koniunkturą na rynkach surowcowo-energetycznych gospodarce rosyjskiej udało się wyjść począwszy od 1999 roku, na ścieżkę dynamicznego wzrostu gospodarczego. Jednak należy podkreślić, że możliwa jest „stabilizacja bez wzrostu, a także wzrost w zdestabilizowanym otoczeniu” [Kołodko 1993, s. 48].

Analizując wskaźnik PSM dla badanego zakresu czasowego, można wysunąć wniosek o chaotycznym przebiegu procesu stabilizacji. Pomimo niskiego poziomu stabilizacji w 1997 roku, w kolejnym roku zanotowano dalszy spadek jego poziomu do PSM= 0,034.

⁵ W 1992 roku wskaźnik CPI osiągnął poziom 2608 – Rosstat.

⁶ Cena za baryłkę ropy naftowej w roku 1998 wynosiła 17,4 \$, a w 2008 roku cena wzrosła do 94,4 \$ <http://150.254.220.12/han/CEICnowy/webcdm.ceicdata.com/cdmWeb/dataManager.html?languageCode=en> [dostęp: 3.04.2014].

Rysunek 2. Wskaźnik PSM w gospodarce rosyjskiej w latach 1997-2012

W roku 1999, gdy zaczęto stopniowo wychodzić z kryzysu finansowego oraz sytuacja na międzynarodowych rynkach surowcowych uległa znaczącej poprawie, można było się spodziewać postępującego procesu stabilizacji. Jednak sytuacja znacząco się poprawiła jedynie w kolejnych dwóch latach (1999, 2000), by następnie ulec pogorszeniu. Pomimo sprzyjającej koniunktury w pierwszej dekadzie XXI wieku wskaźnik stabilizacji makroekonomicznej kształtował się na niskim poziomie, nie przekraczając poziomu 0,551⁷.

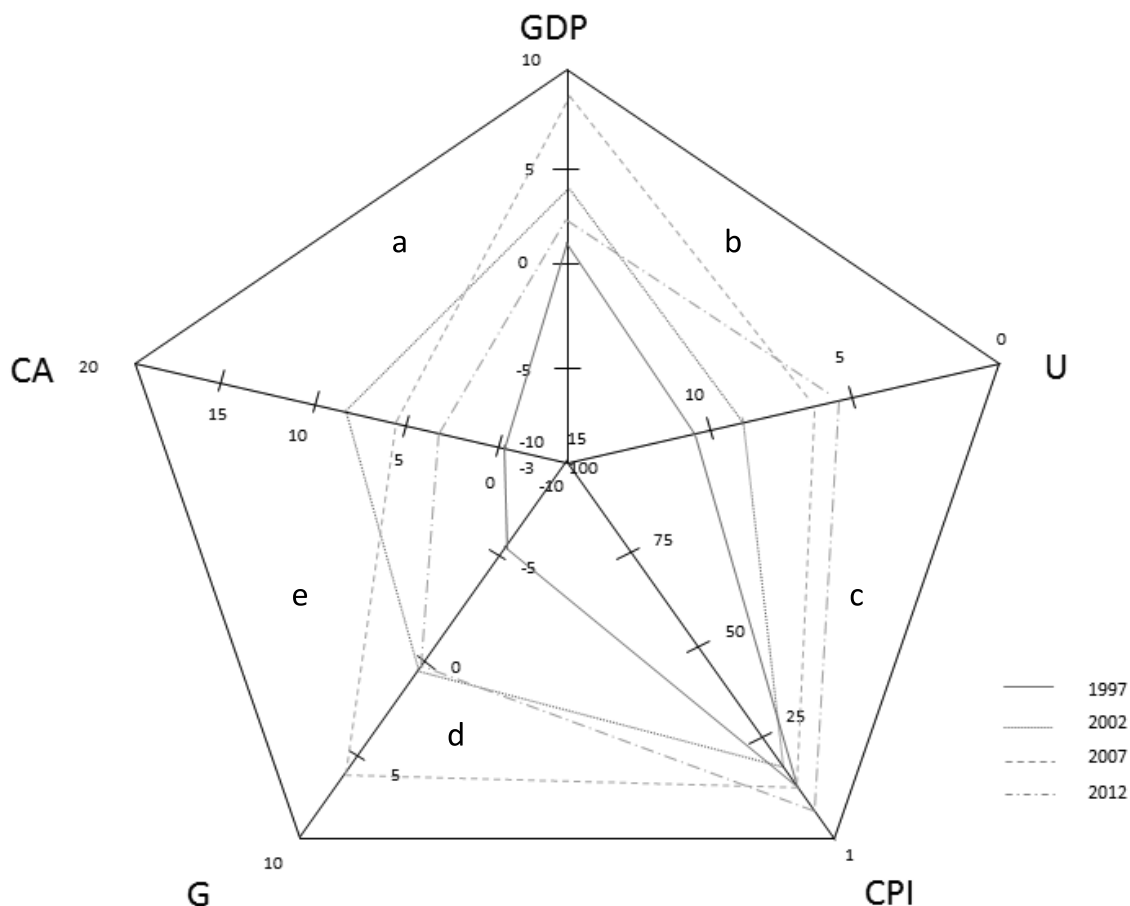
Tabela 2. Wskaźnik PSM i jego składowe dla gospodarki rosyjskiej w latach 1997–2012

Rok	Wskaźnik							
	a	b	c	d	e	PSM	PSM1 = a + b + c	PSM2 = d + e
1997	0,032	0,050	0,040	0,006	0,015	0,142	0,122	0,021
1998	0,010	0,006	0,006	0,005	0,006	0,034	0,022	0,012
1999	0,022	0,017	0,057	0,062	0,111	0,269	0,095	0,173
2000	0,057	0,045	0,095	0,109	0,183	0,488	0,197	0,291
2001	0,060	0,064	0,105	0,079	0,092	0,401	0,229	0,172
2002	0,069	0,079	0,092	0,054	0,073	0,368	0,241	0,128
2003	0,077	0,078	0,099	0,055	0,084	0,394	0,255	0,139
2004	0,079	0,081	0,128	0,082	0,098	0,467	0,287	0,180
2005	0,081	0,088	0,161	0,111	0,100	0,542	0,331	0,211
2006	0,094	0,095	0,167	0,098	0,097	0,551	0,356	0,195
2007	0,110	0,104	0,141	0,059	0,069	0,483	0,354	0,128
2008	0,089	0,102	0,129	0,060	0,061	0,441	0,320	0,121
2009	0,010	0,081	0,034	0,011	0,007	0,142	0,124	0,018
2010	0,073	0,091	0,060	0,021	0,047	0,292	0,224	0,068
2011	0,080	0,105	0,108	0,041	0,050	0,384	0,293	0,091
2012	0,086	0,119	0,097	0,030	0,038	0,370	0,302	0,068

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z tabeli 1.

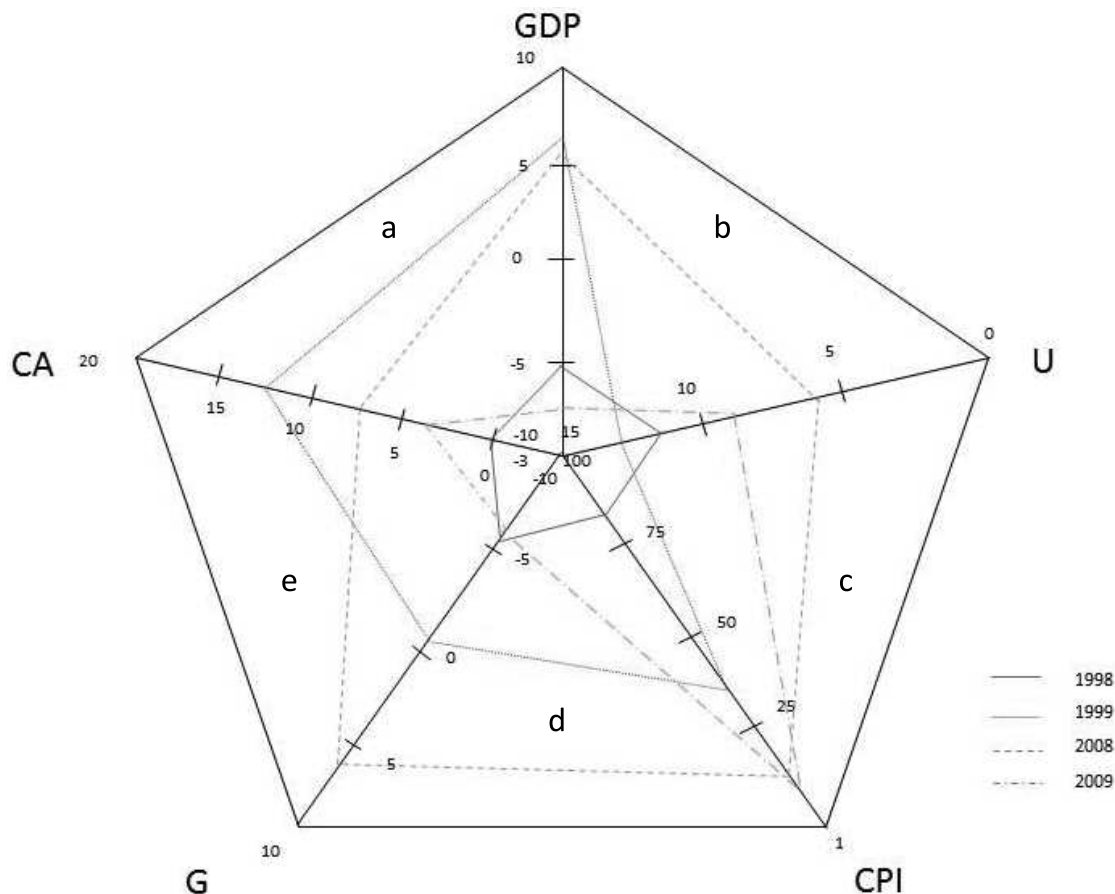
⁷ Stan idealny kształtowałby się na poziomie PSM = 1.

Pod względem poziomu stabilizacji makroekonomicznej najlepszym rokiem był 2006 (najwyższa wartość wskaźnika PSM = 0,551). Natomiast największy spadek stabilizacji makroekonomicznej zanotowano w roku 2009, a jego poziom ukształtował się na takim samym poziomie jak w roku 1997.

Rysunek 3. Pięciokąt stabilizacji makroekonimcznej gospodarki rosyjskiej w latach 1999, 2002, 2007, 2012

Kształtowanie się relatywnie niskiego poziomu wskaźnika stabilizacji makroekonomicznej jest wynikiem działania wielu czynników jednocześnie. Niemalże w całym analizowanym okresie istotne znaczenie w kształtowaniu się stopnia stabilizacji miały czynniki wewnętrzne (pola trójkątów a, b i c) z wyjątkiem lat 1999 i 2000.

Rysunek 4. Pięciokąt stabilizacji makroekonomicznej gospodarki rosyjskiej w latach 1998, 1999, 2008, 2009

Wnioski

Na podstawie przeprowadzonej analizy można wysunąć wniosek o braku właściwej koordynacji polityki gospodarczej realizowanej przez Federację Rosyjską w celu osiągnięcia wysokiego poziomu stabilizacji makroekonomicznej. Odpowiednia koordynacja – zarówno polityki fiskalnej, jak i pieniężnej – pozwoliłaby zapewne efektywniej wykorzystać sprzyjające warunki gospodarcze. Bez wątpienia w najbliższym czasie nie należy oczekiwać znaczącej poprawy w zakresie stabilizacji makroekonomicznej z powodu braku zdecydowanych działań ze strony władz oraz dużej zależności gospodarki rosyjskiej od koniunktury na światowych rynkach surowcowych. Ponadto przeprowadzona analiza staje się bazą do dalszych badań nad tematyką stabilizacji makroekonomicznej w Federacji Rosyjskiej oraz pozostałych krajach postsocjalistycznych.

Bibliografia

- Barczyk, R., 2004, *Teoria i praktyka polityki antycyklicznej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Barczyk, R., Kowalczyk, Z., 1994, *Polityka stabilizacji koniunktury gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań.
- Bezrobocie w Rosji niższe niż w Unii, 2010, <http://www.wprost.pl/ar/186229/Bezrobocie-w-Rosji-nizsze-niz-w-Unii> [dostęp: 6.02.2014].
- Davydzenka, L., 2012., *The Financial Crisis in Russia*, w: Kaliński, J., Zalesko, M. (red.), *From the Great Depression to the Global Financial Crisis (1929–2009)*, Białystok University Press, Białystok, s. 229-238.
- Kołodko, G.W., 1993, *Kwadratura pięciokąta. Od załamania gospodarczego do trwałego wzrostu*, Poltex, Warszawa.
- Lutkowski, K., 1995, *Stabilizacja gospodarcza*, w: Pomykało, W. (red.), *Encyklopedia biznesu*, Fundacja Innowacja, Warszawa, s. 942-950.
- Misala, J., Siek, E., 2006, *Rozwój procesu stabilizacji makroekonomicznej w Polsce w okresie 1990-2004 i główne czynniki determinujące*, *Kolegium Gospodarki Światowej*, Szkoła Główna Handlowa, Zeszyty Naukowe, nr 19, s. 113-136.
- Rapacki Z., Matkowski Z., 2003, *Sytuacja gospodarcza i postęp reform rynkowych w krajach postsocjalistycznych: próba oceny*, Szkoła Główna Handlowa – Instytut Gospodarki Światowej, Warszawa.